

Spinoza wijst de weg naar een betere wereld

Niemand heeft door de eeuwen heen meer symbool gestaan voor vrijheid van meningsuiting, vrede, voorspoed en verlichting als Spinoza, schrijft Jonathan Israel in zijn monumentale, ruim 1200 pagina's tellende biografie *Spinoza, Life & Legacy*.

Over het leven van Baruch de Spinoza (1632-1677) zijn slechts spaarzame feiten bekend. Zijn moeder overleed toen hij zes jaar was, zijn vader tien jaar later. Spinoza verliet voortijdig de school en werd verantwoordelijk voor het familiebedrijf, een groothandel in suiker die spoedig failliet ging. Daarna leidde hij een teruggetrokken leven als lenzenlijper en filosoof, eerst in Rijnsburg en Voorburg, ten slotte in Den Haag.

Voor de biografie moest Jonathan Israel het hebben van brieven en andere documenten uit de kleine vriendenkring, de spinozisten, maar vooral van de vele vijanden: rabbijnen, dominees, priesters, notabelen, politici en filosofen in binnen- en buitenland. De geestelijken en notabelen trachtten Spinoza de mond te snoeren, de politici voerden oorlog met omrin-

gende landen, Haagse orangisten lynchten de politieke leiders van de Republiek en de filosofen bejegen- den Spinoza met conservatieve vooroordelen en totaal onbegrip.

In dit getij ontwikkelde hij zich tot de radicaalste verlichtingsfilosoof. Israel legt omstandig uit hoe kerk en staat een twee-eenheid vormden, gelegitimeerd door de geestelijken en hun interpretaties van de wetten van Mozes en de christelijke Bijbel. Die waren in strijd met wat er in de oorspronkelijke Bijbelteksten stond, argumenteerde Spinoza, en daarmee zaagde hij aan de hoge stoelputen van geestelijken en staatslieden. Op hun beurt probeerden deze hun posities veilig te stellen door Spinoza dood te zwijgen en zijn boeken in de ban te doen.

Ondertussen verkocht Spinoza's vriendenkring kopieën van zijn manuscripten in de Amsterdamse boekhandel Rieuwerts onder de toonbank. Ook op veilingen waren spookedities van Spinoza's werk in het openbaar te koop. Typisch Hollands, schrijft Israel, eenmaal op de markt waren die zeldzaam kritische boeken veel geld waard; handel, daar ging de

Jonathan Israel FOTO: MUSEUMFEDERATIEFRYSLAN

censuur niet over. Spinoza's *Ethica*, een werk dat pas na zijn dood en anoniem werd gepubliceerd, belandde zelfs bij de pauselijke Inquisitie in Rome. In de bibliotheek van het Vaticaan, bedoeld als permanent graf van Spinoza's levenswerk, dook in 2010, dus 333 jaar later, wonder boven wonder het enig nog bewaard gebleven exemplaar van de originele tekst op.

Door Spinoza's ongelooflijke denkkraft is zijn filosofie voor ons nog altijd actueel. Wie de natuur God noemt, zal met eerbied en verwondering omgaan met het mysterie van de schepping en zich heden ten dage grote zorgen maken over fossiel en veeteelt. Wie zijn ver-

stand ontwikkelt en zijn passies beheerst, zal in hoge mate vrij zijn en zich niet laten verleiden door elke hype op sociale media. Wie in alles overlevingsdrang herkent, kiest voor voorspoed door duurzame ontwikkeling, in plaats van kapitalisme en consumentisme. Voor wie empathie en rechtvaardigheid kenmerken zijn van onze democratie, die verwacht gelijke rechten voor iedereen, zonder discriminatie van migranten en andere minderheden. Voor wie vrede en veiligheid fundamentele waarden zijn, die verwacht van de staat dat de misdaad die oorlog heet wordt voorkomen. Drieënhalve eeuw geleden wees Spinoza ons al de weg, hij liet een magistrale erfenis na. Maar we hebben het tij nauwelijks weten te keren.

FRANS SARIS

Jonathan Israel: *Spinoza, Life & Legacy* Oxford University Press, € 55,99